

Quan es menjava la mona als afores d'Alger i Orà

Autor: Martí Crespo

Data de publicació: 04-04-2021

Entre 1830 i 1962, milers de menorquins i valencians van emigrar a Algèria. En concret, a Alger i a Orà, i amb ells, els seus costums, com és ara anar al camp o arran de mar en família per Pasqua a menjar la mona. A aquestes ciutats s'hi va desenvolupar una parla híbrida, utilitzada per una bona part dels europeus establerts al Magrib. Estava constituïda pel francès popular amb influències de l'àrab, l'amazic, el català, castellà, italià, maltès i occità. Article d'En Martí Crespo al diari digital Vilaweb del 3 d'abril del 2021.

La tradició de la mona de Pasqua és una de les més arrelades en moltes parts del nostre país. Tant, de fet, que en algunes grans emigracions històriques que hi ha hagut a casa nostra aquest costum tan dolç també ha emigrat. És el cas d'Algèria, on durant el període de colonització francesa (del 1830 al 1962) es van desplaçar en onades successives milers i milers de menorquins i de valencians. Al País Valencià, una bona part d'aquesta emigració sobretot econòmica –per la crisi al camp i els estralls de la fil·loxera– que va optar per fer la travessada amb vaixell fins a Algèria provenia de la zona compresa entre la conca del Vinalopó fins a la Safor i la Vall d'Albaida, i molt especialment dels pobles de la Marina. Alguns hi anaven a treballar temporalment i en tornaven, com els estornells, i molts s'hi van acabar quedant i formant veritables nuclis de població valencians, com ara el barri popular de Bab El-Oued d'Alger i la ciutat d'Orà, amb la seva llengua i els costums propis.

Anar al camp o arran de mar en família per Pasqua a menjar la mona, per exemple, era una de les tradicions més comunes, com ho demostren les nombroses referències a la literatura local de l'època i alguns estudis específics i tot, com és La mouna: une brioche qui vient de loin (1999): “El simpàtic costum de la mona pasqual era molt estimat pels oranesos, però no únicament, perquè també es feia de Tunis a Casablanca”, assegura a les primeres pàgines l'autor, Claude Arreu. La popularitat també es pot mesurar per la presència del terme “mona” (o l'afrancesat “mouna”) a gairebé tots els vocabularis del pataouète, la parla híbrida desenvolupada ràpidament i utilitzada per una bona part dels

europaus establerts al Magrib sobre una base de francès popular i simplificat amb influències de l'àrab, l'amazic i les llengües dels colons arribats de tota la Mediterrània occidental: català, castellà, italià, maltès i occità.

Al diccionari Le pataouète. Dictionnaire de la langue populaire d'Algérie et d'Afrique du Nord (2014), sense anar més lluny, a l'entrada corresponent els autors detallen que, a més del pastís valencià, "mouna" també significa per extensió fer una sortida o pícnic fora de la ciutat, especialment per Pasqua, amb els derivats "mounistes" i "mouneurs". I afegixen que, per a referir-se a les mones petites, amb una certa sornegueria lingüística els emigrants valencians feien servir el mot "micos". Aquests termes són, de fet, la punta de l'iceberg de les nombrosíssimes paraules i expressions d'origen català que trobem al pataouète. Al diccionari esmentat, d'un miler de termes recollits, prop d'un 20% tenen relació directa o indirecta amb el català portat per valencians i illencs a Algèria. Una mostra gens exhaustiva, però significativa: babau, boudjaque (butxaca), bouffa (en el sentit d'anar bufa), bougnol (bunyol), cagade, cama, campana (faire campana), cabout, coca, coyons i recoyons, démidjès (a mitges), fava (eufemisme sexual), figa (eufemisme i també usat a l'expressió faire figa), ganivet o gavinet, lagagne (lleganya), loufer (llufar-se), macaora (reducció de l'expressió "manca l'hora", amb el significat de fer campana a l'escola), magataille (amagatall), mélic (usat com a eufemisme de penis), melsa (plat gastronòmic), mendja caga (nom d'un peix), moñato o moniato, ouelo o aouello (i, és clar, l'expressió la figa de sa ouela), pantcha (ventre), pardal (eufemisme sexual), pastafanaque (sembla que derivat de "pastar fang"), pignol (pinyol), poc à poc, pressa, pougnetta (exclamació de còlera), pourro (porró), rébolica (desordre), réfotré, respeque (respecte), roglé (rogle), roncaor (nom d'un peix), scapa (escapar-se), spoucha o spondja (masturbació, sembla que derivat del mot "esponja"), stac abat (expressió per a dir que s'ha acabat), tchalé (xalar), tchapés (joc de xapes), tche! (xe!), tchoboll (sexe femení, sembla que a partir de "xipoll/xopoll"), tchoufa (xufa), tocaferro, traboquer (trabucar), vinga (interjecció)...

I a l'entrada de "pataouète" els autors van més enllà i diuen que probablement cal derivar el nom directament del diminutiu català "patuet" (patuès), del qual recullen una segona accepció: "Pataouète. Qui parla el patuet [a Algèria], i més específicament un immigrant arribat de les Illes Balears." Tant el patuet com el costum de menjar la mona van perdre el seu gran bastió, en paraules de Claude Arreu, arran de la independència d'Algèria, el 1962, i la repatriació en massa dels anomenats pieds-noirs a l'altra riba de la Mediterrània. Alguns d'aquests es van establir a la zona d'Alacant, però la gran majoria van refer la vida a la Provença i, en part, també a Catalunya Nord, on curiosament van introduir la tradició de la mouna de Pasqua.

I una mica més: Si els valencians es van endur la mona cap a Algèria, els menorquins hi van deixar el pain mahonnais o maounis. En el seu cas, la important comunitat de Menorca (es calcula que un 20% de l'illa va emigrar a Algèria des de mitjan segle XIX) es va establir a la zona d'Alger i rodalia, especialment a Fort de l'Eau (l'actual Bordj El Kiffan). A més de mantenir la llengua ben viva, com els valencians, també van introduir al pataouète local algunes paraules i expressions pròpies com ara formadja o fromageade (formatjada), glose, ouliagou (oliaigua), scaragole (caragol, amb l'article salat), sfolet (es follet, joc d'infants), soubressade i el curiós spindjes (ses pinxes, un anglicisme –pilchard: arengada– adoptat durant la dominació britànica de l'illa, el segle XVIII).

03.04.2021 01:50

Orà, Algèria

Mapa a Google

MÓN > ÀFRICA

Martí Crespo

<https://www.vilaweb.cat/noticies/com-a-casa-quan-es-menjava-mona-afores-alger-ora-oran-algeria-menorquins-valencians/>

Una mona oranesa.

Carrer de Fort de l'eau, una població amb una forta presència menorquina.

Pa maonès en una fleca algeriana.